

Maktel-i Hüseyinlerde Yer Alan Fevkalâde Hâdiselere Kısa Bir Bakış; Maktel-i Âl-i Resûl Örneği*

SİBEL ÖZİL**

A Brief Look at the Remarkable Events in Maktel-i Hüseyin; Maktel-i Âl-i Resul Example

Ö Z E T

Maktel; genel mânâda bir kişinin ölümü üzerine kaleme alınan eserleri ifade etmektedir. Türk İslam Edebiyatı içerisinde İslamî gelenekten beslenerek oluşturulmuş önemli türlerden birisi olan maktel, edebiyatımızda özel bir hüviyete bürünerek Maktel-i Hüseyin adı ile yaygınlık kazanmıştır.

Maktel-i Hüseyin metinlerinde, Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişini duygusal bir dille anlatılmıştır. Yaşanan hâdisenin yüreklerde büyük acılar bırakmış olması, bu hâdiselerin coşkun duygular ile menkabevi ve olağanüstü bir hale büründürülmesine sebebiyet vermiştir. Bu hal ise tarihi gerçeklik ile örtüşmeyen birçok rivâyetin, söz konusu eserlerde anonim şekilde yaygınlık kazanması ve âdeta gerçeğeşmesine nesilden nesile aktarılması ile sonuçlanmıştır.

Bu bağlamda çalışmada; öncelikle maktel türü ve maktel-i Hüseyinler hakkında bilgi verilecek, menkabenin ne olduğuna dair kısa bir açıklama yapılacak ve ardından maktelerde yer alan fevkalâde (olağanüstü) hâdiselere Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Nr. 4724'de kayıtlı Maktel-i Âl-i Resûl' adlı eser özelinde işaret edilecektir. Amacımız, aktarılan hâdiselerin doğru veya yanlış olduğunu tartışmak

A B S T R A C T

In its general meaning, maktels are the pieces written on the death of someone. Maktel, which is one of the important genres created in the Turkish Islamic literature by nourishing from the Islamic tradition, has gained a prevalence under the name Maktel-i Hussein by taking on a special identity in our literature.

In maktel-i Hussein texts, Prophet Mohammed's grandson Hussein's martyrdom in Karbala is explained in an emotional language. The fact that the incident has left great pain in the hearts has led to the depiction of these events with exuberant emotions and an extraordinary state. This has resulted in the fact that many events that do not coincide with historical reality have gained widespread anonymity in these works and are transferred from generation to generation as if they were real.

In this context, firstly, information will be given about maktel type and maktel-i Hussain, a short explanation will be given about what is epic (menkabe), and then the extraordinary events will be marked with the specific focus on the special work named as Maktel-i Âl-i Resûl which is

* Makalenin Geliş Tarihi: 31.08.2019 / Kabul Tarihi: 23.03.2020.

Bu makale, "Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Bir Maktel-i Âl-i Resûl (Hacı Mahmud Efendi, NR. 4724)" başlıklı yüksek lisans tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, (k.sibelozil@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-3015-1454.

¹ Özil, Sibel (2017). Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Bir Maktel-i Âl-i Resûl (Hacı Mahmud Efendi, NR. 4724), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

olmayıp, bu mirasın gelenek içerisinde sahip olduğu yere temas etmektedir.

placed in Suleymaniye Library Hacı Mahmud Efendi Number 4724. Our aim is not to discuss whether the events are true or false, but to touch the legacy of this heritage in tradition.

ANAHTAR KELİMELEER

Hız. Hüseyin, Kerbelâ, Maktel, Maktel-i Hüseyin, Menkıbe.

KEYWORDS

Epic, Hussain, Karbala, Maktel, Maktel-i Hussain.

Giriş

Kerbelâ vak'ası, yaşandığı andan itibaren Müslüman toplumları oldukça etkilemiş ve onlar üzerinde kuvvetli bir tesir bırakmıştır. Bu vak'a, her ne kadar tarihi bir hâdiseler olsa da zamanla edebiyat sahasına intikal etmiş ve maktel-i Hüseyin başlığı altında Kerbelâ'da yaşanan acı olaylar hikayeleştirilerek halk arasında nesilden nesile aktarılmıştır. Eserler, tarihî gerçekleri ihtiva etmekle birlikte zaman zaman menkıbevi bir hale bürünmüş ve fevkalâde hâdiseler maktel-i Hüseyin metinleri içerisinde genişçe yer almaya başlamıştır. Bu tür hâdiselerin metinlere dahil edilmesinin sebebi ise Ehl-i beyte duyulan muhabbet ile açıklanabilmektedir ki bu muhabbet vesilesi ile bir geleneğin ortaya çıktığı görülmekte, Müslüman toplumlar içerisinde başta Hz. Hüseyin olmak üzere Ehl-i beyt mensupları ve Kerbelâ'da şehit olanlar her zaman hayırla yâd edilmekte, onların kahramanlıkları dilden dile aktarılmaktadır.

Maktel-i Hüseyin geleneğine bir ışık tutmak amacı ile yapılan bu çalışmada, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu'nda, 4724 demirbaş numarası ile kaydedilmiş *Maktel-i Âl-i Resûl* adlı eser içerisinde yer alan olağanüstü hâdiseler esas alınacak; bu hâdiselerin Lâmi'î'nin *Maktel-i İmâm Hüseyin*'inde, Âşıkî'nin *Maktel-i Hüseyin*'inde, Kemterî İbrahim'in *Maktel-i İmam Hüseyin*'inde, Yûsuf-ı Meddâh'ın *Maktel-i Hüseyin*'inde ve *Der Beyan-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin* adlı eserde yer alıp almadığına ve yer alıyorsa nasıl işlendiğine temas edilecektir.

Maktel-i Hüseyin Nedir?

Kelime ve Terim Anlamı

Arapça "katl" kökünden gelen ve sözlüklerde "bir kimsenin öldürüldüğü yer" olarak tanımlanan maktel; tanınmış bir veya birkaç

kişinin ölümü üzerine kaleme alınmış edebî eserlere verilen genel bir isimdir (Güngör 2003a: 455). Türk İslam geleneğinde bu tür, Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının H. 61 yılında Kerbelâ'da yaşadığı elim hâdiseyi işleyen maktel-i Hüseyin metinleri ile yaygınlık kazanmış, söz konusu eserler manzum ve mensur olarak kaleme alınmıştır (Güngör 2003b: 456).

Türün Ortaya Çıkışı

Hz. Hüseyin ve yakınlarının Kerbelâ'da yaşadığı bu hâdisi evvela tarih ve ahbar kitaplarında birer bölüm olarak yer almıştır. Zamanla müstakil bir hal alan eserler "maktel-i Hüseyin" başlığı altında kitaplaştırılmıştır. Bu konuda yazılmış ilk eserin Câbir el-Cu'fi'ye ait olduğu iddiaları mevcutsa da elimize ulaşan ilk metin Ebu Mihnef'in *Maktelü'l-Hüseyin* adlı eseridir. Bu eser, tür içerisinde kendisinden sonra kaleme alınan eserlere kaynaklık etmesi bakımından oldukça önemlidir (Güngör 2003b: 456).

İlk olarak Arap tarihçiler tarafından nakledilen Kerbelâ hâdisesi, daha sonra Arap edipler arasında yaygınlık kazanmış ve edebiyat sahasına intikal etmiştir. 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başlarında, Şia'ya mensup hükümdarların Ehl-i beyte duyduğu derin muhabbet ile birlikte bu gelenek Fars edebiyatında oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. İlk önemli Farsça maktel, Hüseyin Baykara döneminde, devrinin önde gelen tefsir ve hadis âlimi Hüseyin Vâiz-i Kâşifi tarafından H. 908 yılında Herat'ta kaleme alınmıştır. On bab ve bir hâtimeden oluşan bu eser Ravzatü's-Şühedâ adını taşımaktadır. Esere çok sayıda tercüme ve şerh yapılmıştır (Güngör 2003b: 456).

Türk Edebiyatında Maktel

Maktel-i Hüseyin türünün Türk edebiyatında ilk örneği, Kastamonulu Şâzi tarafından H. 763 yılında kaleme alınan *Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin*² adlı manzum eser olarak bilinmektedir (Güngör 1987: XXVII). Fakat Kenan Özçelik, çalışmalarında bu bilginin doğru

² Mesnevî nazım şekli ile tanzim edilen bu eser üzerine Nurcan Öznal Güder bir doktora çalışması hazırlamıştır. bkz. Öznal Güder, Nurcan (1997), *Kastamonulu Şâzi Maktel-i Hüseyin*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

olmadığına değinmekte, Türk edebiyatında telif edilmiş ilk maktel-i Hüseyin'in Yûsuf-ı Meddah'a ait olduğunu iddia etmektedir.³

Edebiyatımızda; Yahya b. Bahşî'nin H. 905 tarihinde tamamladığı Maktel-i Hüseyin'i, Hacı Nûreddin Efendi'nin H. 940'da telif ettiği *Vak'a-i Kerbelâ* adlı eseri, Lâmiî Çelebi'nin diğer maktellerden farklı olarak tarihi bilgilere yakınlığı ile meşhur olmuş *Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl'u*, Gelibolulu Câmî'nin *Ravzatü's-Şühedâ'yı* Türk diline aktarmak suretiyle tanzim ettiği *Sa'adetrnâme'si* kaleme alınmış önemli maktel-i Hüseyin metinleri arasında zikredilebilmektedir (Güngör 1987: XXVII-XXVIII; Güngör 2003b: 456). Fuzulî'nin H. 954 yılında kaleme aldığı *Hadîkatü's-Sü'edâ* adlı eser ise bu türün şaheseri kabul edilmekte, edebiyatımızda müstesna bir yere sahip olmaktadır (Güngör 2003b: 457).

Müellifi tespit edilebilen makteller dışında, yazma eser kütüphanelerinde müellifi tespit edilemeyen çok sayıda maktel-i Hüseyin de bulunmaktadır.

Menkıbe/Menâkıb Nedir?

Kelime ve Terim Anlamı

Menkıbe, Arapça "nekabe" kökünden türetilmiş olup sözlük mânâsı "övünülecek iş, hareket ve meziyetler" dir. Istılâhi olarak ise menkıbe; din büyüklerinin hayatları etrafında teşekkül eden fevkalâde hâdiselerden ve olağanüstü hallerden haber veren küçük hikayelere denmektedir (Güzel 2009: 75; Yardım 1999: 1). Çoğulu menâkıb olan menkıbe kelimesi, Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü tarafından "destan (épopée)" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır (Yardım 1999: 1).

Türün Ortaya Çıkışı

Menkıbe kelimesi, ilgili mânâda ilk defa hadis kitaplarında, ashabın faziletlerini anlatan bölümler için kullanılmıştır (Şahin 2004: 122; Yardım 1999: 1). Zamanla bazı devlet büyüklerinin, imamların, kabile reislerinin hayatını anlatan eserlerde hatta kutsal şehirleri tasvir eden metinlerde de

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özçelik, Kenan (2008), *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi; Özçelik, Kenan (2010), "Türk Edebiyatında Yazılmış İlk Maktel-i Hüseyin Kimin Eseridir?", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ II (Edebiyat)*, s. 7-16.

menkibe kelimesinin “fazilet” mânâsında kullanıldığı bilinmektedir (Şahin 2004: 122).

Tasavvuf tarihinde menkibe kelimesi, 9. yüzyıldan itibaren tasavvuf büyüklerinin faziletlerini ve örnek davranışlarını anlatmak için kullanılmış (Şahin 2004: 122), zamanla bu kelime “Allah’ın dostluğunu kazanmış büyük şahsiyetlerin izhar ettikleri olağanüstü hâdiseleri anlatan küçük hikâyeler.” anlamına bürünerek yaygınlık kazanmıştır (Yardım 1999: 1). Özellikle 11. yüzyıldan itibaren ilk büyük tarikatların teşekkülü ile birlikte menkibe kelimesi “kerâmet” kavramını ihtiva etmeye başlamış, Abdülkadir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî gibi tarikat pirlilerinin vefatlarının ardından kaleme alınan eserlerde gösterdikleri kerâmetlerin anlatımıyla “menkibe” kelimesi giderek “kerâmet” kelimesi ile aynı anlamı kazanmıştır. Bu durum, tasavvufî-edebî bir tür olan “menâkıb-nâme” türünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Şahin 2004: 122).

Ana teması kerâmet ve onları gösteren velilerin yüceltilmesi olan “menâkıb” eserleri, ilk olarak tarikat pirleri için yazılmışsa da zamanla ilgili tarikata mensup şeyhler ve sûfiler için de kaleme alınmış, hatta şeyhlerin ailelerini dâhil edecek kadar muhtevası genişletilmiştir. Osmanlı devrinde padişahların, vezirlerin ve sadrazamların kahramanlıklarının anlatıldığı eserler için de “menâkıb” isminin kullanıldığı görülmektedir (Şahin 2004: 123).

Menkibelerin konuları masal, efsane ve destan gibi fevkalâde olayların anlatıldığı eserler içerisinde zikredilse de kişilerin gerçek kişiler olması, hâdiselerin yaşandığı zamanın bilinmesi, aktarılan olayların gerçek olduğuna inanılması ve olaylar aktarılırken sade bir üslûp kullanılması açısından bu türlerden ayrılmaktadır. Türk kültüründe bu eserlere “menâkıb-nâme”nin yanı sıra “vilâyet-nâme” adı da verilmektedir (Şahin 2004: 123).

Maktel-i Âl-i Resûl Adlı Eser Hakkında

Tam adı “*Hâzâ Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Hüseyin Resûl-i Evlâd-ı Ali Radıya’llâhu Te’âlâ Anh*” olan yazma eser; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu’nda, 4724 numarada kayıtlıdır. Kataloğa

Maktel-i Âl-i Hüseyin adıyla işlenmiş olan bu yazmanın müellifi belirtilmemiştir. Eser, Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt mensuplarının Kerbelâ'da yaşadıkları elim hâdiseyi menkıbevi bir üslûp ile anlatmaktadır. Toplam 115 varaktan oluşan eser, mensur-manzum karışık olarak kaleme alınmıştır. Yazma, 1940 yılında Yahyâ Efendi Dergâhı'ndan Süleymaniye Kütüphanesine taşınan 4487 adet yazma eserden birisidir.⁴

Eser 246x115, 160x100 mm. ebatlarında olup serlevhasızdır. Yazma eserin her sayfasında 13 satır bulunmaktadır. Yazımında is mürekkebi ve sürh mürekkep olmak üzere iki çeşit mürekkep kullanılmış olan yazmanın tamamı nesih hat ile harekesiz olarak kaleme alınmıştır. Eserin kağıdı baştan sona tek cins olup nohûdi renktedir. Kapakları ise siyah bez kaplı, sırtı meşindir. Eserin 25^a, 30^a, 40^a, 50^a, 60^a,70^a, 80^a, 90^a, 100^a, 110^a varaklarında, sol üst köşede Arapça rakamlar ile kurşun kalem kullanılarak yazılmış varak numaraları bulunmaktadır.⁵ Eserde metnin tek numaralı sağ sayfalarının en alt kısmında reddâdeler mevcuttur.

Eserin 115^a numaralı varagında ferağ kaydı bulunmakta ve bu kayıta eserin; Manastır Sancağı, Görice Kazası, Köşk Mahallesi'nden, Derviş Ali Haydâr bin Os mân el-Hâcî Tâhir tarafından Muharremu'l-harâmın 13. günü tamamlandığı yazmaktadır. Eserin tamam olduğu yıl ferağ kaydına Hicri 1284 olarak kaydedilmiştir (Özil 2017: 97).

***Maktel-i Âl-i Resûl* Özelinde *Maktel-i Hüseyin*lerde Yer Alan Fevkalâde Hâdiselere Kısa Bir Bakış**

Kerbelâ hâdisesi, vukû bulduğu zamandan itibaren Müslüman toplumlar üzerinden oldukça güçlü bir tesir bırakmış, kaleme alınan maktel-i Hüseyin eserleri bu tesirin günümüze kadar etkili bir şekilde ulaşmasını sağlamıştır. Öyle ki bu eserlerde, Kerbelâ'da yaşanan hâdiseler yalnızca tarihi açıdan işlenmekle kalmamış, zamanla hissedilen acının etkisi ve edebî üslûp kaygısı ile olaylar menkıbevî bir şekle bürünmüştür. Çoğu eserde hâdiseler kronolojik olarak aktarılsa da

⁴ <http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf> (Erişim Tarihi: 31.07.2019)

⁵ Bu numaralandırmanın kütüphane görevlileri tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir.

olayların gerçek üstü birçok unsur ihtiva ettiği görülmektedir. Bu çalışmada, hemen her maktel-i Hüseyinde rastlanması mümkün olan bazı fevkalâde hâdiseler, *Maktel-i Âl-i Resûl* adlı eser özelinde, eserdeki tertip sırası ile incelenecektir. Ayrıca söz konusu meselelerin, belirlenen maktel-i Hüseyinlerde yer alıp almadığına ve yer alıyorsa nasıl ele alındığına kısaca temas edilecektir.

Muâviye'nin Rahatsızlığı ve Yezid'in Doğumu

Maktel-i Âl-i Resûl adlı eserde aktarılan olağanüstü hâdiselerin ilk örneği; Muâviye'nin, Yezid'in doğumu ile sonuçlanacak bir rahatsızlık geçirmesidir. Rivâyete göre bir gün Hz. Peygamber (s.a.v) Muâviye ile karşılaşır. Ona Allah'ın emri ve kendi sünneti olan evliliği emir derecesinde tavsiye eder. Muâviye ise evlenmeyi arzu etmemektedir. Çünkü vakt-i zamanında Hz. Peygamber, Muâviye neslinden gelecek bir çocuğun Ehl-i beyte zulmedeceğine dâir bir kelâm buyurmuş, bu kelâm da Muâviye'nin kulağına erişmiştir. Bu sebepten Muâviye, evlilikten kaçınmakta ve kendince tedbir almaktadır.

Ticaret için bir kervan ile yola çıkan Muâviye, konakladıkları yerde kazâ-yı hâcet ihtiyacı duyarak bir ağaç dibine gidecektir. "Su dökerken yer delüğinden bir akrep çık"acak, "kaza-ile anuñ zekerine zahm ur"acak⁶ ve Muâviye acı ile feryat etmeye başlayacaktır. Muâviye'nin arkadaşları feryadı duyar duymaz yanına koşarak onu bir çadıra taşıyacaklardır. Türlü eczalar ile Muâviye tedavi edilmeye çalışılacak fakat bir türlü acısı dindirilemeyecektir. Bu esnada çadırların önünden geçen yaşlı bir zât, Muâviye'nin acı feryatlarını duyarak durumu merak edecek ve çadırdakilere soracaktır. Muâviye'nin başından geçen hâdiseyi öğrendikten sonra ise bu derdin tek dermanının evlenmek olduğunu söyleyerek oradan uzaklaşacaktır. Muâviye'nin arkadaşları, yaşlı zâtın dediğini duyar duymaz derhâl beytü'l-mâlden kötü şöret ile nam salmış bir kadın getirecekler ve Muâviye ile nikahlayacaklardır. Ve bu nikâhtan sonra Yezid anne rahmine düşecektir. Karısının hâmile olduğunu öğrenen Muâviye ise Allah-u Teâlâ'nın takdiri karşısında hayran kalacak, hiçbir tedbirin takdir önüne geçemeyeceğine iman edecektir. Nihayetinde

⁶ İfade, metnin orijinalinden alınmıştır; "Meger şu dökerken yer delüğinden bir 'akrep çıkdı kaza-ile anuñ zekerine zahm urdı." Ayrıntılı bilgi için bkz. Özil, 2017: 109.

Yezid, akrebin zehiri ile harmanlanmış bir tohumdan dünyaya gelecek, “dokuz ay on günden sonra ol avrat bir oğlan doğur”⁷acaktır (Özil 2017: 108-111).

Bu olay, incelenen diğer maktel-i Hüseyinler arasında yalnızca *Der Beyân-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin* (Değirmenci 2009: 37-38) adlı eserde yer almaktadır.

Hz. Ali'nin Vefâtı

Maktel-i Âl-i Resûl adlı eserde aktarılan olağanüstü hâdiselerin ikinci örneği Hz. Ali'nin vefâtı ile ilgilidir. Hikâyeye göre; Hz. Ali mescidde namaz kıldığı esnada İbn Mülcem adlı bir Hârici tarafından bıçaklanacaktır. Mescide gelip durumu gören Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hemen oracıkta Zülfikâr ile İbn Mülcem'i öldürecekler ve babaları Hz. Ali'yi evlerine taşıyacaklardır. Hz. Ali vefat edeceğini anlayarak oğullarına vasiyette bulunacak, atı Ethem ve kılıcı Zülfikâr'ı denize bırakmalarını isteyecektir. Hz. Ali'nin bu arzusu oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin tarafından derhal yerine getirilecektir. İlk vasiyeti gerçekleştirilen Hz. Ali oğullarına bir vasiyette daha bulunacaktır. Kendisi vefat ettikten sonra kızıl, kıvrıkcık tüylü bir deve ile birlikte bir delikanlının geleceğini haber verecek, bu delikanlıya kimsenin soru sormaması gerektiğini, delikanlının kendisini yalnız yıkayıp kefenleyeceğini ve devenin üzerindeki tabuta yalnız yerleştirerek götüreceğini söyleyecektir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin istemeyerek bu vasiyete boyun eğse de, Hz. Ali'nin haber verdiği hâdiseler gerçekleşince, babalarının nereye götürüldüğünü merak ederek bu delikanlının peşine düşeceklerdir. Bir müddet sonra delikanlıya seslenerek yüzündeki nikabı açmasını isteyecekler ve gördükleri manzara karşısında hayrete düşeceklerdir. Çünkü karşılardaki delikanlı, babaları Hz. Ali'dir. Kendilerine geldiklerinde, delikanlıdan tabutu açmasını isteyecekler ve bu sefer şaşkınlıktan baygın düşeceklerdir. Çünkü tabutta yatan da Hz. Ali'nin ta kendisidir (Özil 2017: 128-135).

Hz. Ali ile ilgili aktarılan bu olağanüstü hâdiseler, incelenen diğer maktel-i Hüseyinler arasında *Der Beyân-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin* adlı

⁷ İfade, metnin orijinalinden alınmıştır; “Anda râviler şöyle rivâyet iderler ki tokuz ay on günden sonra ol ‘avrat bir oğlan doğurdu.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Özil, 2017: 111.

eserde birebir aynı şekilde aktarılmaktadır (Değirmenci 2009: 44-47). Diğer maktel-i Hüseyinlerde bu rivâyete rastlanmamıştır. Maktel türü içerisinde yer almamakla birlikte önemli kaynaklar arasında zikredilebilecek *Fazilet-nâme* adlı eserde de bu hâdiseyi hatırlatacak birkaç beyit mevcuttur (Tepeli 2002: 583-584). Ayrıca *Vilâyet-nâme*'de Hacı Bektaş Veli'nin vefatı ile ilgili benzer bir olay aktarılmaktadır (Gölpınarlı 2016: 88). Rivâyet edilen bu hâdisenin, Alevi-Bektâşi edebiyatında ana kaynak kabul edilebilecek eserlerde, benzer şekillerde yer alıyor olması ve Hz. Ali dışında Hacı Bektaş Veli'ye de atfedilmesi Alevi-Bektâşi zümrelerce benimsenmiş bir rivâyet olabileceğini akıllara getirmektedir.

Müslim'in Oğullarının Vefatı

Kerbela hâdisesi yaşanmadan evvel, Yezid'in emrine girmek istemeyen bir kısım Müslüman'ın bîat etme arzusu ile Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye davet ettikleri bilinmektedir. Hz. Hüseyin, bu durumu ailesi ile istişare ederek Kûfe'nin durumu hakkında bilgi toplaması için amcaoğlu Müslim'i önden gönderecektir (Demircan 2015: 35; Apak 2008: 85).

Maktel-i Âl-i Resûl'de yaşanan olağanüstü hâdiselerin bir diğeri Müslim'in beraberinde Kûfe'ye gelen iki oğlunun yaşadıklarıdır. Ubeydullah bin Ziyâd tarafından Müslim'in yeri tespit edilince Müslim çocuklarını Şureyh Kadı'ya emanet edecek fakat Şureyh Kadı çocukların bulunmasından endişe duyarak çocukları Mekke yoluna bırakacaktır. Yolda ilerleyen çocuklar bir müddet sonra yorularak bir çalılıkta saklanacaklar ve su almaya gelen bir cariye tarafından fark edileceklerdir. Cariye, çocukların kim olduğunu öğrenince derhâl hanımına durumu haber verecek ve çocukları eve alabilmek için izin isteyecektir. Saliha bir kadın olan evin hanımından izin alan cariye çocukları eve götürecektir, karınlarını doyuracaktır. Evin hanımı çocukların uyuması için bir oda tahsis edecek ve çocukları odadayken asla ses çıkarmamaları için uyaracaktır. Çünkü evin beyi, Yezid taraftarıdır ve çocukları bulduğunda öldürmeyi arzulamaktadır.

Çocuklar uyumak için odalarına çekildiği esnada evin beyi de eve gelmiştir. Çocuklar gördükleri bir rüya sebebiyle ağlamaya başlayınca evin beyi sesin geldiği yeri merak edecek ve hanımı ile tartışmaya başlayacaktır. Çocukların uyuduğu odaya vardığında ise Müslim'in çocuklarının kendi evinde olduğunu görecek ve son derece mutlu

olacaktır. Zira günlerdir aradığı çocuklar şimdi eli altındadır. Evin hanımı çocukları öldürmemesi için eşini ikna etmeye çalışsa da çabaları nafi değildir. Adam, çocukları alarak bir nehir kıyısına götürür. Müslim'in büyük oğlu önce kendisinin öldürülmesini, kardeşinin ölümüne dayanamayacağını söyler. Küçük kardeş ise o esnada güzel sesi ile Kur'an-ı Kerim okumaktadır. Adam büyük kardeşin isteğini yerine getirir ve başını gövdesinden ayırarak bedenini nehre atar. Fakat beden nehrin sularında batmaz. Ayrıca bedenden ayrılmış baştan da güzel bir Kur'an-ı Kerim kıraati duyulmaktadır. Adam duruma aldırış etmeyip küçük kardeşin de başını gövdesinden ayırarak bedenini nehre atar. Nehirde iki kardeşin bedeni kucaklaşır ve suların içinde kaybolur. Bedenlerden ayrılmış başlar ise beraber Kur'an-ı Kerim okumaya devam etmektedir (Özil 2017: 173-177).

Maktel-i Âl-i Resûl'de aktarılan bu hâdise, incelenen maktel-i Hüseyinler içerisinde; Âşıkî'nin (Demirel 2007: 136-137), Yûsuf-ı Meddâh'ın (Özçelik 2008: 151-157), Kemterî İbrahim'in (Menteş 2013: 103-109) ve Lâmi'î'nin (Akkoyun 2015: 124-129) eserlerinde yer almaktadır. Fakat Âşıkî'nin eseri üzerine yapılan çalışmada, eserin baş kısmı mevcut olmadığı için hâdisenin yalnızca son kısmı aktarılmaktadır.

Hız. Hüseyin ve Şimr'in Diyalogu

Kerbelâ'da yaşanan cenkten sonra Ehl-i beyt mensuplarından savaşıacak kimse kalmamış ve meydana Hz. Hüseyin çıkmıştır. Çok fazla yara alan Hz. Hüseyin atından düşünce Ubeydullah'ın askerlerinden on kişi Hz. Hüseyin'in mübarek başını gövdesinden ayırmak için O'nun üzerine yürüyeceklerdir. Dokuz kişi bu işi yapmaya cesaret edemeyecek ve Şimr şehir beyliği almak muradı ile bu görevi üstlenecektir. *Maktel-i Âl-i Resûl*'de aktarıldığına göre Şimr eline bir hançer alacak ve Hz. Hüseyin'in göğsüne çökecektir. Tam hançeri boynuna dayayacağı esnada Hz. Hüseyin bir damla su karşılığı ahirette kendisinden şikâyetçi olmamayı teklif etse de Şimr bu teklifi kabul etmeyecektir. Hz. Hüseyin bu teklifin ardından bir talepte daha bulunacak ve Şimr'den göğsünü açmasını isteyecektir. Şimr bu talebi yerine getirecek, Hz Hüseyin Şimr'in göğsünü gördükten sonra dedesi Hz. Muhammed'i tasdik edecektir. Çünkü Hz. Peygamber vakt-i zamanında Hz. Hüseyin'e kendisini öldürecek kişinin göğsünün kuzgun gibi kapkara olacağını bildirmiştir.

Ardından Şimr elindeki hançer ile Hz. Hüseyin'in boynunu vurmaya azmedecek ve hançer Hz. Hüseyin'in boynunu kesmeyecektir. Hz. Hüseyin Şimr'e kendi hançerini uzatarak kendisini bu hançerden başka hançerin kesmeyeceğini söyleyecek ve boynundan değil de ensesinden darbe vurması gerektiğini bildirecektir. Çünkü Hz. Peygamber Hz. Hüseyin'i boynundan öpmüştür, bu sebepten onun boynunu hançer kesmemektedir. Nihayetinde Şimr muradına Hz. Hüseyin'in tavsiyeleri sayesinde ulaşacaktır ve Hz. Hüseyin'in mübarek başını gövdesinden ayırma fenalığını gerçekleştirecektir. Bu hâdisenin gerçekleşmesi ile dağ, taş, yer, gök, vahşi hayvanlar, kuşlar ve melekler ağlayacak, yer sarsılacak, gökyüzünü koyu bir karanlık kaplayacaktır (Özil 2017: 251-254).

Maktel-i Âl-i Resûl'de aktarılan bu hâdiseler, diğer maktel-i Hüseyin eserleri içerisinde Âşıkî'nin (Demirel 2007: 255-258), Yûsuf-ı Meddâh'ın (Özçelik 2008: 255-258) ve Kemterî İbrahim'in (Menteş 2013: 192-195) maktelleri ile *Der Beyân-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin* adlı eserde (Değirmenci 2009: 70-71) aktarılmaktadır.

Şimr'in İkaz Edilmesi

Eserde aktarıldığına göre zelzele son bulup gökyüzünün karanlığı çekildiğinde Ubeydullah'ın ordusu Kûfe yoluna revan olacaktır. Yolda ilerlerken Şimr'in önünde bir taş yarılacak, taşın içerisinden bir el çıkacaktır. Elin ayasında Hz. Hüseyin'i öldürene Allah'ın ebediyen rahmet etmeyeceği, o kişinin Hz. Peygamber'in şefaatine asla nail olamayacağı, kıyamet gününde ise ebediyen cehennemde kalacağı yazmaktadır (Özil 2017: 253-254).

Bu hâdisе, incelenen diğer maktel-i Hüseyin eserleri içerisinde Âşıkî'nin (Demirel 2007: 259-260), Yûsuf-ı Meddâh'ın (Özçelik 2008: 258) ve Kemterî İbrahim'in (Menteş 2013: 195) maktelleri ile *Der Beyân-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin*'de (Değirmenci 2009: 71) yer almaktadır.

Deveci Hâdisesi

Maktel-i Âl-i Resûl'de, Kerbelâ'da yağma yapma arzusu içerisinde olan bir deveciden bahsedilmektedir. Deveci, Hz. Hüseyin'in kalan tek kıyafetini (iç kıyafeti) almak istemektedir. Kıyafeti almaya yeltendiğinde, Hz. Hüseyin'in izin vermeyecek ve sağ eli ile deveciye engel olacaktır. Hz.

Hüseyin'in sağ elini kesen deveci vazgeçmeyerek kıyafeti almak için çabalayacaktır. Sağ eli kesilen Hz. Hüseyin, deveciye sol eliyle karşı çıkacak ve deveci Hz. Hüseyin'in sol elini de kesecektir. O esnada Kerbelâ'ya sırasıyla altı yiğit gelecek ve Hz. Hüseyin'in mübarek bedenine sarılarak ağlayacaklardır. Bu manzarayı gören deveci ise korkudan şehitlerin arasına saklanmıştır. Gelen zâtlar sırasıyla Hızır peygamber, Adem peygamber, İbrahim peygamber, İsmail peygamber, Hz. Muhammed (s.a.v) ve Şâh-ı Merdân Hz. Ali'dir. Hz. Hüseyin, içlerinden birine devecinin yaptıklarından haber vermiş ve o zât da deveciye beddua etmiştir. İşte Hz. Hüseyin'in deveciyi şikayet ettiği yiğit babası Hz. Ali'dir. Hz. Ali'nin ettiği beddua sonrası devecinin yüzü hınzır suretine dönecektir ve deveci kıyamete kadar kendisine lânet okuyacaktır. Eserde, bu hâdiseler aktarıldıktan sonra Veysel Karâni'den rivayet edilen bir olay anlatılmaktadır. Rivayete göre; Veysel Karâni Ka'be'de tavaf esnasında yüzü nikablı bir zât görmüştür. Bu zât durmaksızın kendisine lânet okumaktadır. Veysel Karâni durumu merak edip sorunca zât bir kağıt parçası uzatacak, Veysel Karâni kağıtta yazılanı okuyarak durumdan haberdar olacak, yüzü hınzır suretine dönmüş bu adama bir lanet de kendisi okuyarak yanından uzaklaşacaktır (Özil 2017: 256-259).

İncelenen maktel-i Hüseyinler arasında Âşıkî'nin (Demirel 2007: 267-274), Yûsuf-ı Meddâh'ın (Özçelik 2008: 262-268) ve Kemterî İbrâhim'in (Menteş 2013: 198-203) maktellerinde bu hâdiseler birebir aktarılmaktadır. *Der Beyân-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin* adlı eserde ise Veysel Karâni rivayeti yer almamakta, öncesinde yaşanan hâdiseler birebir aktarılmaktadır (Değirmenci 2009: 72-73). İncelenen diğer maktel-i Hüseyin eserlerinde ise böyle bir rivayete rastlanılmamıştır.

Hz. Hüseyin'in Mübarek Başı Etrafında Yaşanan Fevkalâde Hâdiseler

Maktel-i Âl-i Resûl'de, Ubeydullah bin Ziyâd'ın ordusu Kûfe'ye doğru yol almakta ve konakladıkları yerlerde bazı olağanüstü hâdiseler yaşamaktadırlar. Bu hâdiseler ordunun beraberinde bulunan Hz. Hüseyin'in mübarek başı etrafında gelişmektedir. Gerçekleşen ilk hâdiseye, konaklamak için Şimr'in evine gidildiğinde yaşanmıştır. Evde, Hz. Hüseyin'in mübarek başını dört mübarek hâtin ziyaretine gelmiştir. Bu

duruma şahit olan Şimr'in hanımı hâatunlara vaziyeti sormuş, başın kime ait olduğunu ve hâatunların kimler olduğunu öğrenmiştir. Gelenler; Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Âişe ve Hz. Fâtıma'nın ruhlarıdır. Bunları işiten kadın Hz. Hüseyin'in başına çokça hürmet gösterecek ve Şimr'i terk edecektir. (Özil 2017: 261-264). Bu hâdiseler, Âşıkî'nin (Demirel 2007: 276-279), Yûsuf-ı Meddâh'ın (Özçelik 2008: 270-272) ve Kemterî İbrahim'in (Menteş 2013: 205-207) maktelleri ile *Der Beyân-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin* (Değirmenci 2009: 73-74) adlı eserinde aynı şekilde yer almaktadır.

Hz. Hüseyin'in başı etrafında cereyan eden bir diğer hâdiseler de yine bir konak yerinde ruhban ile yaşanan hâdiselerdir. Öyle ki; bir manastırda kırk yıldır halvet içerisinde olan ruhban, ordu üzerinde ilerleyen nuru görece ve bunun sebep-i hikmetini merak edecektir. Çareyi kırk yıllık halvetini bozmakta bulan ruhban, ordu komutanı Ömer-i nahsın huzuruna vararak başlardan birisi ile bir gece geçirmek isteyecek, Ömer-i nahs ruhbanın bu talebini kabul edecektir. Ruhban süngüye dikili başlardan Hz. Hüseyin'in başına yöneldiği vakit görevli başka bir baş almasını emrederek ruhbanı engel olacaktır. Ruhban ise manastıra giderek bir miktar altın alacak, Ömer-i nahstan Hz. Hüseyin'in başını almak için izin isteyecek ve altınları sunacaktır. Ömer-i nahs bir geceliğine müsaade edecek, ruhban Hz. Hüseyin'in mübarek başını alarak manastırdaki odasına çekilecek ve başı yüksekçe bir yere koyarak beklemeye başlayacaktır. Başın üzerinden göklere doğru bir nur peydah olduğunu görünce hayran olacak ve başa kim olduğunu soracaktır. Bu soru üzerine Hz. Hüseyin'in mübarek başı dile gelecek, kim olduğunu bildirecek ve yaşadığı hâdiseleri tek tek ruhbanı anlatacaktır. Ruhban dinledikleri karşısında şehadet getirerek Müslüman olacaktır (Özil 2017: 268-274). Bu hâdiseler, Âşıkî'nin (Demirel 2007: 290-295), Yûsuf-ı Meddâh'ın (Özçelik 2008: 279-283) ve Kemterî İbrahim'in (Menteş 2013: 211-216) maktelleri ile *Der Beyân-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin* (Değirmenci 2009: 74-75) adlı eserinde birebir aynı şekilde aktarılmaktadır.

Belirli bir bütünlüğe sahip bu hâdiseler dışında bir de eserin tamamını kapsayacak efsanevi anlatımlar söz konusudur ki bunun da Hz. Hüseyin ve Ehl-i beytin kahramanlıklarını vurgulamak için yapılmış olabileceği akla gelen ilk sebeptir. Şöyle ki; Kerbelâ meydanında karşılaşan tarafların sayıları, savaş esnasında Ehl-i beytten birebir

çarpışmaya giren pehlivanların bir kılıç darbesi ile binlerce askeri yere sermeleri, yine Ehl-i beyt mensuplarının çok fazla yara almalarına rağmen zor alt edilebilmeleri ve hatta vefat sebeplerinin aldıkları ağır darbeler değil de susuzluk olduğunun tekrar tekrar dile getirilmesi bu durumlara örnek verilebilmekte ve eserin tamamını kapsamaktadır. Ayrıca bu efsanevi anlatımın yalnızca *Maktel-i Âl-i Resûl* adlı eserde olmadığı, neredeyse incelenen bütün maktel-i Hüseyinlerde böyle sahnelerin mevcut olduğu görülmektedir.

Kerbelâ'da yaşanan bu acı hâdisenin, böylesine olağanüstü bir hâle büründürülerek aktarılması Müslüman toplumların bu olaydan duydukları derin üzüntü ile izah edilebilir. Nitekim vak'anın tarihi bir vak'a olduğu ve İslam tarihi kaynaklarında ana hatları ile yer aldığı bilinmektedir. Bu kaynaklara rağmen maktel-i Hüseyinlerde aktarılan hâdiseler tarihi bir kronoloji seyretmekte fakat zaman zaman gerçeklikten uzaklaşarak olaylar fevkalâde bir hal almaktadır. Burada önem arz eden nokta; maktel-i Hüseyinlerde aktarılan rivâyetlerin gerçek olup olmadığını tartışmak değil, Ehl-i beyt muhabbetinin verdiği aşkın duygular ile Kerbelâ'da yaşanan hâdiselerin verdiği elemin harmanlanarak bir gelenek haline gelmesi ve bu geleneğin gerek yazılı kaynaklar ile gerek şifâhi nakiller ile günümüze kadar ulaşabilmiş olmasıdır ki bu, Müslüman coğrafyalarda maktel geleneğinin ne denli bir kıymete sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Hz. Hüseyin ve Ehl-i beytin Kerbelâ'da yaşadığı elim olayları anlatan maktel-i Hüseyinler, ilk olarak tarih kitaplarının bir bölümü olarak işlenmiş daha sonra ise müstakil bir hal alarak edebiyat sahasına intikal etmiştir. Manzum ve mensur olarak kaleme alınan eserlerin ilk olarak 15-16. yüzyıllarda ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu eserler, Müslüman hükümdarların Ehl-i beyt muhabbeti ile yaygınlık kazanmış ve günümüze kadar varlıklarını korumuşlardır.

Kerbelâ'da vukû bulan olaylar tarihi bir değere sahip olmakla birlikte maktel-i Hüseyin yazma geleneği ile eserler menkıbevi bir özellik arz etmeye başlamış, rivâyet edilen olaylarda fevkalâde durumlar

aktarılmaya başlanmıştır. Bu durumun sebebi olarak Müslüman toplumların Ehl-i beyte duyduğu muhabbetten bahsedilebilir zira Kerbelâ'da yaşanan hâdise, Müslüman toplumlar üzerinde oldukça güçlü bir tesir bırakmış ve Müslüman müellifler yaşadıkları derin duyguları daha iyi ifade edebilmek arzusu ile hâdiseleri bir takım olağanüstü olaylar ile desteklemişlerdir. Maktel türünün edebî bir tür olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu durumun problem oluşturmayacağı düşünülmektedir. Ayrıca toplum içerisinde nesilden nesile aktarılan bu olayların bir gelenek oluşturduğu inkar edilemez bir gerçektir. Aslolan mesele, rivâyet edilen hâdiselerin gerçek olup olmadığını tartışmak değil, bu mirasın gelenek içinde önemli bir yere sahip olduğuna işaret etmektir.

Kaynakça

- APAK, Adem (2008), *Anahatlarıyla İslam Tarihi 3*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- DEĞİRMENCİ, Zühre (2009), *Der Beyan-ı Sergüzeşt-i İmam-ı Hüseyin: İnceleme-Metin-Dizin*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİRCAN, Adnan (2015), *Kerbelâ Keder ve Belâ*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- DEMİREL, Özlem (2007), *Âşıkî'nin Maktel-İ Hüseyin'i Üzerine Dil İncelemesi*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDEM AKKOYUN, Tuğba (2015), *Lâmi'î Maktel-İ İmâm Hüseyin İnceleme-Çeviriri Yazı-Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (Haz.) (2016), *Vilâyet-Nâme*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- GÜNGÖR, Şeyma (1987) (Haz.), *Hadikatü's-Sü'eda*, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- GÜNGÖR, Şeyma (2003a), "Maktel", *DİA*, XXVII, 455.
- GÜNGÖR, Şeyma (2003b), "Maktel-i Hüseyin", *DİA*, XXVII, 456-457.
- GÜZEL, Abdurrahman (2009), *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ.

- MENTEŞ, Jale Zümrüt (2013), *Kemterî İbrahim Maktel-İ İmam Hüseyin İnceleme-Çeviri Yazıt-Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZÇELİK, Kenan (2008), *Yûsuf-ı Meddâh Ve Maktel-İ Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZÇELİK, Kenan (2010), "Türk Edebiyatında Yazılmış İlk Maktel-i Hüseyin Kimin Eseridir?", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela II*, 7-16.
- ÖZİL, Sibel (2017), *Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Bir Maktel-i Âl-i Resûl (Hacı Mahmud Efendi, NR. 4724)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞAHİN, Haşim (2004), "Menâkıbnâme", *DİA*, XXIX, 112-114.
- TEPELİ, Yusuf (Haz.) (2002), *Yemînî, Fazîlet-Nâme I (Giriş-İnceleme-Metin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YARDIM, Emine Seval (1999), *Menkıbe Ve Menakıbnamelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü.